

Z. Kovács Zoltán

Ha krimi, ha irodalom

(Milbacher Róbert *Léleknyavalyák* és
Cserhádi Éva *Az Albatrosz-rejtély* című regényei)*

– *A '88-as részek nagyok jók – mosolygott a feleségére
bátorítóan. – Nem gondoltam, hogy így is történhetett volna.*
– *De hát nem ez a nyomozás? Hogy kitaláld, hogyan
történhetett volna?*
– *Az más. Az bizonyítékokon alapul. Nem kitaláció.*

A 21. századi magyar irodalomértés egyik látványos fejleménye a korábban populáris irodalom kategóriája alá rendelt műfajok, ezek közt pedig a krimi emancipálása. A folyamat kétirányú. Az intézményesített, nyílt kánon által más műveik miatt beemelt szerzők vonatkozó alkotásai immár nem részesültek a korábban például a *Pendragon-legendát* ért lesajnálásban (*Macskakő*, *Szürke galamb*), míg a „hivatalos” (irodalmi folyóirat- és kiadószerkesztői) látóköron kívülről érkező írók regényei egyre inkább beszédtemává váltak – kevésbé az uralkodó kritikai kánon, de legalább – a változó irodalomtudományi megközelítések számára. A magyarországi vezető irodalmi folyóiratokban túlnyomórészt a 20. század vége óta érvényes elvárásrendszernek megfelelő szövegek jelennek meg (a nagy hagyományú folyóiratok közül üdítő kivételt jelentenek a Kortárs tematikus számai), míg a látszólag konzervatívabb (az aktuális trendekre érzékeny) irodalomtudomány jóval progresszívebb hozzáállást tanúsít a jelenlegi folyóirat-kultúra vezető lapjainak irodalomszemléletéhez képest (lásd a Helikon krimiszámát).

A következőkben két olyan regényről lesz szó, amelyek meglehetősen különböző módon, de egyaránt átértelmezik a krimi műfajának konvencióit. Az egyik regény Milbacher Róberté, aki már elismert irodalomtörténészként kezdett regényeket írni. Első könyve, a *Szűz Mária jegyese* „osztatlan sikert aratva” Margó-díjat kapott. Második könyve az itt tárgyalt *Léleknyavalyák*, melynek megjelenése óta a szerző két regényt és

* A tanulmány első megjelenése: Z. Kovács Zoltán, *Ha krimi, ha irodalom: Milbacher Róbert: Léleknyavalyák és Cserhádi Éva Az Albatrosz-rejtély című regényei*, Szépirodalmi Figyelő, 2025/2, 94–104.

ifjúsági könyveket publikált. Bár Milbacher a belterjes irodalmiság egyik jelentős kritikus, talán nem tévedünk nagyot, ha – már csak irodalomtörténeti munkássága okán is – elfogadott (például *Jelenkor*- vagy *Alföld*-kompatibilis) szerzőnek tartjuk. Ennek ellenére (vagy éppen kanonizált funkciója miatt) a *Léleknyavalyák* alig rendelkezik számottevő recepcióval. A másik szerző Cserhádi Éva, aki a krimi zsánerét kimozdító, többszintű történeteket létrehozó regényeivel bármennyire feszegeti a műfaj határait, újíto tevékenysége az uralkodó (nyílt) kánon számára észrevétlen maradt. Két eltérő hagyományból érkező műről lesz szó, amelyek egyaránt a jelenlegi magyar irodalmi nyílt kánon kritikájaként szolgálhatnak.

Milbacher Róbert *Léleknyavalyák – avagy az öngyilkolás s egyéb elveszejtő szerek természetéről* című, 2018-ban megjelent regénye¹ arra vállalkozik, hogy visszamenőleg megalkossa egy irodalmi zsáner, a krimi magyar kezdetét. Pontosabban, ahogy az utószó keretnarrátora fogalmaz (aki se nyelvhasználatban, se a nézőpontot tekintve nem azonosítható az elsődleges történet elbeszélőjével):

Most már elárulhatjuk, hogy a kedves olvasó egy irodalomtörténeti eseménynek, vagy ha tetszik: kísérletnek a résztvevője és egyben elszenvedője – úgy is mondhatnánk, hogy „kísérleti alanya” – volt mind ez ideig, ugyanis tudtán kívül az első magyar detektívregénynek, vagyis mivel a szó akkoriban még nem létezett, az első magyar „bűnregénynek” járt a végére, amely jó húsz évvel megelőzte az első Sherlock Holmes-történeteket. (233.)

A regény Hummel Ferenc nyugalmazott városi alkapitány nyomozását beszéli el néhány szeptemberi napban az 1851-es Pesten, amelynek során Czakó Zsigmond 1847-es öngyilkosságának körülményeit igyekszik rekonstruálni. Egy, a Csengery Antal eljegyzéséről tudósító újságcikk elolvasása indítja el a nyomozást, amelyet a regény elsődleges narrátora mond el, a korabeli nyelvhasználatot imitáló módon. A „végtelenül unatkozó” Hummel különböző dokumentumok (újságcikk, szakkönyv, jegyzőkönyv, Czakó-tragédiák) értelmezése során igyekszik rekonstruálni és megérteni a másodlagos történetet, az öngyilkossághoz vezető eseményeket. A nyomozás során a nyugalmazott alkapitány nem talál cáfolatot az öngyilkosság tényére, de az utolsó fejezetben sikerül azonosítani annak okát Czakó „romántos világlátásával”, ami visszahelyezi Hummelt a cselekmény kezdetekor megismert „nyugalmas” helyzetébe:² „Az eseményeknek és motivációknak eme logikus és immáron kielégítően, szinte

¹ MILBACHER RÓBERT, *Léleknyavalyák avagy az öngyilkolás s egyéb elveszejtő szerek természetéről*, Budapest, Magvető, 2018. [A regényből vett idézetek oldalszámait erre a kiadásra vonatkoznak – Z. K. Z.]

² Ezt az illúziót erősíti a szivarfüstről szóló szövegrész (az első reggelen, 24.) szinte szó szerinti megismétlése az utolsó fejezet zárlatában (208.), bár az utóbbi passzus három ponttal végződik, sejtetve a lezáratlanságot.

hiánytalanul egybefűzött láncolata (...), mely mégiscsak a világ berendezkedésének átláthatóságát bizonyítja, elégedettséggel és az újra visszanyert nyugalom örömeivel tölté el Hummel József nyugalmazott alkapitányt.” (204.)

A tudományosan kidolgozott okfejtést azonban az epilógusban romba dönti egy Czakó testvérétől megkapott iratcsomó. Ebben Egressy Béni feleségének Czakóhoz írott levelei találhatók, amelyek alapján Hummel egy féltékenységi drámában véli megtalálni az öngyilkosság okát (Csengery már 1847-ben udvarolni kezdett Egressy-nének, akit aztán 1851-ben el is vett feleségül), annak módját pedig (az öngyilkosság Csengery jelenlétében és az ő pisztolyával történt) az „amerikai-féle párбай” szabályai magyarázhatják. „Lehetséges-e, hogy végső soron egy egyszerű és meglehetősen közönséges szerelemfáltás álljon mindennek a hátterében tehát – gondolá keserűen a saját rationalis képességének bizonyosságában némileg megingott Hummel –, mi oly végzetes tette sarkallá a szerencsétlen poétát?” (228.) A nyomozás így tulajdonképpen sikeresen végződött, nemcsak az öngyilkosság ténye vált bizonyossá, de annak okait is sikerült kideríteni (amennyiben helyesen értelmezte Egressy-né leveleit). A természettudományokban bízó és a romanticizmust kárhóztató nyugalmazott alkapitány azonban éppen ennek révén kénytelen szembesülni egész pályafutását meghatározó világszemléletének korlátozottságával és az ezen alapuló módszereinek elégtelenségével. Ennek belátása meglehetősen „romántos” reakciókat vált ki belőle: megjelenik Csengeryék esküvői szertartásán, majd megszokott hídlátogatásának rendjét felborítva kísétál a cselekményből:

Miután egy darab ideig, nyilván míg csak kivehető szemmel, figyelte kalapjának bucskázató sodortatását a hullámokon, ahelyett, hogy ugyancsak szokása szerint visszafordult volna, óvatos és némileg tétova léptekkel – mint ki félve vízbe gázol, vallotta a hídfőn szolgálatot teljesítő poszt indokolatlannak tűnő poétikussággal – átment a hídon a Tabán irányába tartván, hogy aztán alakja beleveessen a túlsó partra ugyan már sárgulni, sőt itt-ott rozsdállani kezdő, de még mindig buja vegetációjába. (230.)

A *Léleknyavalyák* jelentésrétegei közül az egyik a történeti-filológusi szempontokat érvényesítő olvasó számára hozzáférhető. Az archaizáló narráció, a történelmi-irodalmi utalások, Czakó Zsigmond „másodlagos” főszereplővé tétele, az anakronizmusok használata (mint amilyen az előbbi idézetben az 1857-es *A lejtőn* utolsó előtti, átalakított sora), ha nem is szabja túlságosan tágra az olvasóközönség körét, de legalább szavatolja a „bűnregény” „szépirodalmiságát”.

Szintén történeti horizonton merül fel a műfaji meghatározás kérdése. Bár Milbacher szövegének keretelbeszlője a „bűnregény” fogalmát a detektívregény mint modern meghatározás korabeli megfelelőjeként említi (amely megelőzi a műfajt megalapító

Sherlock Holmes-történeteket is),³ ez a terminus a közelmúlt magyar irodalomkritikai beszédmódjában is előkerült (igaz, egy utóéletében terméketlennek bizonyuló meghatározásként). A *Beszélő* folyóirat ugyanis 1995-ban pályázatot hirdetett magyar „bűnregények” megírására. („Krimi? A szó bizonyára suta és gyakran félrevezető is. De nem kevésbé elégtelen a detektívregény, a ponyva, a bűnügyi regény, a rémregény, a thriller vagy a suspense novel elnevezés sem. Magunk bűnregény névvel illettük vállalkozásunkat, némileg érzékeltetve így az ötlet játékos, kísérleti, egyszeri jellegét.”)⁴ Maga a fogalom itt a szerkesztőtől, Bán Zoltán Andrástól származik, s ennek a pályázatnak köszönhetően készült el Tar Sándor *Szürke galamb* című munkája, alcímében is tartalmazva a kategóriát. Bán, aki az egyik résztvevője volt a műfaj felélesztésén dolgozó „irodalmi négykezesnek” is, így írja le Tar regényét:

Tar Sándor *Szürke galamb* című 1996-ban megjelent könyve jelentette a fordulatot. A könyv alcíme szerint nem krimi, hanem „bűnregény”. Tar ezzel mintegy azt akarta hangsúlyozni, hogy regénye legfontosabb eleme nem a nyomozás és nem is a gyilkos személye, hanem maga a bűn. Ebben alighanem Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés* című regénye volt a legfőbb ihlető. A cselekmény szerint furcsa epidémia támadja meg egy megnevezetlen magyar kisváros lakóit, mely egyfajta „mutáns” galambok megjelenésével áll összefüggésben. Tar rendkívüli szuggesztivitással jeleníti meg nem is elsősorban a város lakóinak, de sokkal inkább a rendőrségnek a belső világát. Végtelenül lezüllött, az aljasságoktól, gyilkosságoktól sem visszariadó, tökéletesen korrupt világát. A szórakoztató krimi helyett lesújtó társadalmi öszképét kapunk, az ezredforduló előtt álló Magyarország megrendítően mély, szinte apokaliptikus rajzát. Tar regénye sajnos nem talált követőkre.⁵

A második kontextus tehát, hasonlóan az elsőhöz, egyfajta megemelt státuszt biztosít a regénynek (ez nem „krimi”, hanem „bűnregény”, amely – legalábbis Tar regényén keresztül – egyenesen a *Bűn és bűnhődés* hagyományához kötődik).

Benyovszky Krisztián szerint Varga Bálint használta először a bűnregény fogalmát, „az 1930-as évek amerikai irodalmában feltűnő művek megnevezésére, amelyek nem

³ „A krimi atyja valóban Poe” – jelenti ki Varga Bálint, de aztán Milbachert igazolva így folytatja: „aki aztán jelentős hatást gyakorolt Conan Doyle-ra, és ha jól belegondolunk, azóta is mindannyian valamilyen formában Sherlock Holmes pipájának füstjét szívjuk akár akarjuk, akár nem.” VARGA Bálint, *Nyomozás az első magyar krimi után = Lepipálva. Tanulmányok a magyar krimiről*, szerk. BENYOVSKY Krisztián, H. NAGY Péter Dunaszerdahely, Liliium Aurum, 2009, 54. A tanulmány online változata: <https://magyarkrimiszemle.hu/2021/04/09/nyomozas-az-első-magyar-krimi-utan>. [Letöltés: 2025. május 2.]

⁴ *Beszélő*, 1995. február 16. 33.

⁵ BÁN Zoltán András: *A magyar krimi nyomában*. <https://www.goethe.de/ins/hu/hu/kul/mag/20604287.html> [A link 2025. május 2-án már nem volt elérhető.]

magándetektívekről, nem rendőrökről szólnak”.⁶ Varga definíciója több ponton is érintkezik Bán Zoltán András meghatározásával:

Ezekben a regényekben maximum mellékszereplőként tűnik fel egy rendőr vagy egy magándetektív, és elvéve lehet csak nyomozásról olvasni. Amennyiben tehát a krimi általános definíciójából indulok ki, a bűnregény nem krimi. Viszont mégis a bűnügyi irodalomba tartozik, hisz ha nem is mindig bűnözőkről, de szinte kivétel nélkül a bűnről szól. A bűnregények ritkán foglalkoznak a bűn részletes elkövetésével és a bűnhődéssel. A központi téma egy helyét kereső, talajt vesztett ember, aki vagy kényszerből, vagy opportunizmusból követ el bűncselekményt.⁷

Ezt az irodalomtörténeti szálát erősíti, hogy Milbacher regényében nincs gyilkosság és elítélhető bűnös, helyett öngyilkosság és esetleg egy amerikai párbaj beteljesedése szerepel. Hogy Czakó Zsigmond öngyilkossága, illetve annak Csengery Antal általi kikényszerítése (ha jól értelmezi Hummel a bizonyítékokat) bűn-e, nem derül ki a szövegből.⁸ Ráadásul a romantika (Hummel alkapitány nézőpontjából való) folyamatos kárhoztatása még az életnek egyfajta metafizikai indokoltságú magyarázatát is elveti, végső soron eljutva oda, hogy – az alacsonyabb rendűnek tartott – féltékenység következtében kialakult konfliktusnak tulajdonítsa Czakó halálát. A *Léleknyavalyák* esetében a bűn feltárásának lehetetlensége a nyugdíjazott városi alkapitány, a senki által fel nem kért nyomozó saját, négy évvel korábbi, részben elfeledett esetének a nyomokból

⁶ BENYÓVSZKY Krisztián, *Bevezetés a krimi olvasásába*, Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 2007, 63.

⁷ VARGA Bálint, *Magándetektívek*, Budapest, Agave, 2005, 236. A „Magyar krimiszemle” portál némileg talányos megfogalmazásában (amely után példaként egyedül Tar Sándort említik): „A bűnregény nem krimi. Viszont mégis a *bűnügyi irodalomba* tartozik, hisz ha nem is mindig bűnözőkről, de szinte kivétel nélkül a bűnről szól. A bűnregények ritkán foglalkoznak a bűn részletes elkövetésével és a bűnhődéssel. A központi téma egy helyét kereső, talajt vesztett ember, aki vagy kényszerből, vagy opportunizmusból követ el bűncselekményt. Arról pedig szó sincs, hogy a világ összegyűrődött erkölcsi rendje bármilyen módon is kisimulna a bűnregény végére. Épp ellenkezőleg: a regény azt a folyamatot mutatja be – néha háttorzongató alapossággal –, hogy mi sodorhat egy embert az erkölcs senkiföldjére, ahol nem egy magasabbrendű jónak akar megfelelni, hanem egyszerűen csak életben akar maradni. Bizonyos olvasatban a bűnregény arról is szól, hogy milyen valójában az élet, míg a krimi »csupán« arról, hogy minden mocska ellenére az életnek milyennek kellene lennie. A krimiben a gyilkost elkapják, míg a bűnregényben a jó kapja meg megérdemelt büntetését, a rossz pedig éli világát. De ez az álláspont is mindössze csak azért használható kiindulópontként, hogy aztán mind az egyes művek rácafoljanak.” <https://magyarkrimiszemle.hu/mufajtak/> [Letöltés: 2025. május 2.]

⁸ Három évtizeddel Czakó Zsigmond halálát követően törvényt hoztak az amerikai párbaj ellen, az életben maradt félre öttől tíz évig tartó szabadságvesztést szabva ki. Lásd: BELOVICS Ervin, *Az öngyilkosság büntetőjogi értékelésének sajátosságai*, Magyar Jog, 2014/4, 193–202. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/5920452> [Letöltés: 2025. május 2.]

immár fel nem oldható rejtélyét hordozza. Ennek logikus következménye a regény cselekményének zárata, Hummel Ferenc eltűnése, átkelése Buda felé a Lánchídon.

További kontextust jelent Milbacher regényének értelmezéséhez a 2010-es évektől megélnéknélkülő magyar krimiirodalom. Ahogy Bán Zoltán András fogalmaz idézett tanulmányában: „A 21. század elején valóságos »boom« történt a magyar krimiírás területén. Egyre másra jelennek meg a regények, mintha a magyar irodalom most akarná behozni a több évtizedes lemaradást.”⁹ A magyar krimi 21. századi reneszánsza, ami Kondor Vilmos *Budapest Noir* című regényének megjelenését követően a 2010-es években vette igazán kezdetét, több jelentős alkotót és szöveget termelt ki a 2020-as években is. Az „első hullámból” azok a szerzők maradtak jelen a kortárs krimiszcenában, akik – Kondorhoz hasonlóan – sorozatok formájában publikálták műveiket (bár nem minden esetben egyenletes színvonalon). Csabai László először Szindbád, aztán Sherlock Holmes alakja köré fonta történeteit (2023-ban jelent meg eddigi legutolsó darabja *Sherlock Holmes Nyárligeten* címmel, amely inkább stilizált történelmi regény, cserébe ironikus-alternatív regényzárlatokat kínálva fel az olvasónak). Baráth Katalin szintén 2010-től jelentette meg az amatőr nyomozó, Dávid Veron eseteiről szóló köteteit, amelyek „történelmi” hagyományát a 2024-ben megjelent *Detektív kacér kalapban* című regény folytatja.

2020 körül jelentkezett a következő nemzedék, amelynek szerzői közül többen is képesek voltak önálló sorozatvilágot létrehozni az elmúlt pár év alatt. Ennek az „új hullámnak” több szerzője is sorozatok, jellemzően trilógiák létrehozásába fogott. Ezek a projektek részben még folyamatban vannak, két kötetnél tartva a sorozatépítésben (ilyen Grácz L. Tamás *A budai hóhér* és N. Nagy Zoltán *A Babits-gyilkosságok* című trilógiája, illetve Mészöly Ágnes „Gota-regényei”).¹⁰ A már beteljesült sorozatok közül Hász Róbert Fábian Marcell-trilógiájának utolsó darabja (*Fábian Marcell és a Hét nővér*) két éve jelent meg. Hász krimiregényei az előző századelőn játszódnak, ahol az újító „pandúrdetektív” (az újonnan felállított rendőrség felügyelője) Zomborban nyomoz. Hász trilógiája némileg kilóg a tárgyalt szövegkorpuszból, mivel regényei nem krimik, sokkal inkább történelmi regények (a szerző nem is tartja magát krimiírónak): a zsáner bizonyos kötelező elemeit felhasználva a szövegek érdeklődése alapvetően a korabeli bácskai valóságra (és annak élıhetőségére) irányul.

A három, talán legnépszerűbb kortárs magyar krimiíró közül Zajác D. Zoltán első „retró krimijét” (a címke a regények borítóján szerepel) 2021-ben publikálta, s a Véres Balaton-sorozatban azóta négy újabb regény is megjelent (legutóbb a *Moszkva, Balaton* című kötet). Négy kötet a Kádár-korszakban játszódik, ebből adódóan a nyomozást a rendőrség hivatalos nyomozói végzik (néha kiegészülve a Szovjetunióból vagy az NDK-ból küldött kollégáikkal). Zajác meggyőzően hoz létre egy „Kádár-korszak”-atmoszférát,

⁹ BÁN, i. m.

¹⁰ A dolgozat lezárását követően mindhárom sorozat kiegészült egy-egy kötettel.

a cselekmény mindegyik regényében a műfaji elvárásoknak megfelelően fordulatos, míg a karakterek kellően statikusak ahhoz, hogy az olvasó – beállítódásának és életkorának megfelelően – a történet csavarjaira koncentráljon, vagy éppen nosztalgiázzon. (2024-ben, talán érezve a monotonitás fenyegetését, *Sötétség Malmöben* című könyvével megszakította a Balaton-sorozatot.) Hasonló erényekkel bír Szlavicsek Judit Balatoni krimik-trilógiája (2020-ban jelent meg az első kötet, idén pedig a harmadik, *Halál Tihanyban* címmel). A történeteket a hol a testület keretei között, hol azon kívül nyomozó, jó ideig alkoholizmusával küzdő Kardos Júlia alezredes kapcsolja össze (a Balaton jelenléte mellett). A cselekmény a kortárs magyar valóság kulisszái előtt bonyolódik, így egyik regényből sem marad ki például a korrupció és a politika közti kapcsolat témája. Szlavicsek is kiugrott egy könyv erejéig a sorozatból az elsődleges történetét tekintve az Adrián játszódó *Viharcsapda* című regényével (bár ennek a szövegnek is jelentős hányada játszódik előzményként a Balatonnál).

Mi magyarázhatja ezeket a „kiugrásokat” két ilyen népszerű szerzőnél? Valószínűleg a – jobb híján – „szubkulturális” kánon, finomabban fogalmazva a „zsánerelvárás” támasztotta kényszerrel való szembesülés. Ahogy a „hivatalos” (hagyományosan intézményesült) irodalom összefár a „zsánerművek” ellenében, úgy az ezeket a műfajokat (krimi, science fiction, fantasy) művelők is kialakították a saját kánonjukat, részben intézményrendszerüket. (Üdítő kivételek a krimi esetében a Török Lajos által a Károli Gáspár Református Egyetemen szervezett, eddig két alkalmat megélt konferenciasorozat, valamint a Helikon 2018-as krimiszáma – ezek esetében nincs különbségtétel az eladott példányok vagy a publikációs csatornákhöz való hozzáférés szempontjából a tárgyalt szerzők között.) Ez az egyre kevésbé „lappangó” kánon, ahogy megalkotja magát (nem utolsósorban a meggyőző példányszámokra alapozva), úgy jönnek létre a normákat megfogalmazó kritikák, recenziók. Csak egyetlen példát említve: Szlavicsek első regénye (*Légy/ott*) sajátosan osztotta szét a nézőpontokat: Kardos nyomozóé csak egy volt az eseményeket vizsgálók és értelmezők fókuszai közül (ráadásul szinte a történet kezdetétől tudta az olvasó, hogy ki a gyilkos). Ezt az amúgy jó szándékú és a kortárs magyar krimi szemlélésében, megismertetésében jelentős szerepet játszó „Kortárs krimi blog” úgy interpretálta, hogy első regényében még követhet el hibát a szerző – s valóban, a második regényben már minden a „whodunit” tradíciójának megfelelően alakult. Ezért talán nem véletlen, hogy az elvárások kényszerei ellenében a *Halál Tihanyban* című legutóbbi művében, bár van halott, de nem történik gyilkosság...

A kortárs magyar krimi valószínűleg legjelentősebb képviselője Cserhádi Éva. Regényei esetében fel sem merül, hogy ne krimit olvasnánk, ugyanakkor arra is nehezen lehetne érvet találni, hogy ezek a szövegek ne illeszkednének a „magas irodalom” kánonja által is elfogadott hagyományba. Cserhádi játszik a műfaji szabályokkal: ha valaki krimit akar, akkor van itt halott, gyilkos, nyomozás; ha valaki nem minden irónia nélküli történetet szeretne jelenünkben élő szereplőkkel, akkor van itt „Bridget Jones”-szerű

szál; ha pedig valaki realista történetre vágyik, akkor van itt a nemi szerepekkel, függőséggel, gyermekkori traumákkal szembesítő karakter. Cserhádi K. É. Z.-történeteinek főszereplője egy nyomozócsoporthoz tartozó, majd annak megszűntével egy magánnyomozó iroda. A legutóbbi regényének, a 2024-ben megjelent *Az Albatrosz-rejtélynek*¹¹ a megjelenésével tetralógiává váló sorozat virtuóz módon vegyíti a krimi toposzait (a zárt szoba rejtélyének átértelmezésétől a kiégett, alkoholista detektív figuráján át a nő mint detektív szerepének több szempontú bemutatásáig). Művei nem ódzkodnak megosztó kérdések köré fonni regényeinek cselekményét. A K. É. Z.-sorozat első, 2019-es kötetében, *A sellő titkában* a görög menekültek magyarországi beilleszkedése kapcsán a kommunista múlt; második könyvében, a *Szabadulósobában* egy fiatal ellenzéki politikai mozgalom hajótörése és az abortusz kérdése; harmadik kötetében, a *Zarándoklat a halálba* című regényében a kommunista múltban történt egyházüldözés és az egyházi pedofília: ezek azok a témák, amelyek az egyes bűnügyi esetek megoldása után is a történetek továbbgondolására készítő elemei maradnak.

Legutóbbi regényének történetét a jelenben zajló események mellett – ahogy Cserhádi többi regényében is – egy múltbéli történet-szál alkotja. Az újdonság ebben a krimiben az, hogy a múltban játszódó jelenetek egy filmforgatókönyv részeként kerülnek megjelenítésre (de a jelenbeli cselekmény néhány eseménye is – erre csak a regény végén kap magyarázatot az olvasó). A múltat ebben az esetben a szocialista korszak Magyarországnak végnapjai jelentik, ugyanakkor hangsúlyozottan fikciós keretben (forgatókönyv a regényben).

Az Albatrosz-rejtély főszereplői Milbacher *Léleknyavalyák* című regényének alkapitányához hasonló feladatra vállalkoznak: olyan, egyszer már lezárt bűnügyet oldanak meg, amelynek rejtélyét részben ők maguk hozták létre. (Ebben az esetben látszólag nagyobb a megfelelés a műfaji elvárásoknak, hiszen gyilkosságról van szó, és kiderül, ki volt az igazi gyilkos – ugyanakkor a cselekmény számos epizódját elbeszélő forgatókönyvrészletek írója csak nyomozó férje elmondása alapján alkotja meg a jeleneteket, amelyeket nem igazol egy külső elbeszélői nézőpont, sőt az egyikről ki is jelentik, hogy nem úgy történt.) Vasvári, a nyugdíjba vonult alkoholista százados, a magánnyomozó iroda alkalmazottja, krimiírásba fog, de a megismert részletekből hamar kiderül a többiek számára, hogy plagizál: egy 1989-ben az Albatrosz-sorozatokban megjelent krimi mondatait írja át szóról szóra. A csoport tagjai, bevonva az összeesküvésbe a nyugalmazott százados élettársát is, egy tudósítást csempésznek a Vasvári által másolt kötetbe. A Népszabadságból származó cikk annak a férfinak a tárgyalásáról szól, akit a Vasvári ballisztikai vizsgálatain alapuló érvek alapján ítélték el 1988-ban felesége meggyilkolásáért (s a börtönben hamarosan meg is halt). A rég lezárt, megoldottnak tűnő gyilkossági ügy, amelyet a plagizáló nyomozó

¹¹ CSERHÁTI Éva, *Az Albatrosz-rejtély*, Budapest, General Press, 2024.

megtréfálására vettek elő, a cselekmény során olyan nyomozást indít el, amelynek a végén kiderül az igazi tettes személye.

Az Albatrosz-rejtély több krimizsánert is játékba hoz, s ezeket nagy találékonysággal ötvözi. Felfedezhetünk benne hard-boiled elemeket (a felelevenített gyilkossági történetben Csordás Imre brutalitása, némileg a K. É. Z. tagjának, az alkoholista-láncdohányos Vasvárinak – bár ebben a regényben inkább már a múltból felidézett – tettei), a történelmi krimi sajátosságait (a cselekményt mozgó gyilkosság rendszerváltást megelőző időszakja), némileg a cosy mystery elemeit (a nyomozók közül kettőnek – Telki-Nagynak és Kötelesnek – nagymértékben befolyásolja tetteit családi életük, sőt utóbbi felesége férje tudtán kívül krimiíróvá válik). Ugyanakkor ezek egyike sem válik kizárólagos jelentőségűvé. Ráadásul a krimizsánereket kiegészíti egy alapvetően a nőiséggel összefüggő kérdésekre fókuszáló történetzál, ami Cserhádi korábbi regényeiben is meghatározó volt. A magánnyomozó irodát vezető Magyar Vanda állandó kisebbrendűségi komplexussal küzd gyermekkori traumái miatt, amit súlyosbít kopaszsága; kolléganőjének, Adminnak állandósult testsúlyproblémái vannak; volt főnöküket, Telki-Nagyot pedig Down-szindrómás gyermekével, illetve az újabb terhességgel kapcsolatos problémák gyötrik. S nem utolsósorban, a női írók és elbeszélők a regény több szintjén is meghatározó szerepet játszanak. A *Ne nyeld le szó nélkül* Albatrosz-könyv, amelynek másolását megakasztja a belecsempésztett újságcikk, Zsámboki Mária francia álnév alatt megjelent krimije, míg az újra elővett gyilkosság áldozata, Faragó Éva volt férjének „ghost writer”-e volt haláláig.

Az alműfajokkal való játéknak és a női nézőpont érvényesítésének köszönhetően *Az Albatrosz-rejtély* szövege kimozdítja a bűnügyi regény konvencióinak megfelelő főszereplő-konfigurációt. Talán Vasvári Lajos nyugdíjas századosnak, jelenleg az iroda alkalmazottjának alakja a legismerősebb a krimi Hammet-Chandler 20. századi hagyományából: cinikus, ciklikusan alkoholista (amikor fontos nyomozásban vesz részt, nem iszik), egyedül él Csepelen (bár régi barátnője újból kísérletet tesz a kapcsolat folytatására), szexista – de szakmailag mint ballisztikus kikezdehetetlen. A csoport másik férfi tagja a „jó rendőr”, Köteles László főhadnagy, aki éppen gyesen van ikerlányaival. Ő a folyton elpiruló, állami gondozásban felnőtt, a feleségét érvényesíteni engedő nyomozó, aki egyaránt igyekszik megfelelni a családi és a nyomozói elvárásoknak. Telki-Nagy Judit őrnagy, a felszámolt rendőrségi nyomozócsoport vezetője, kényszerszabadságát tölti Walesben a magyar irodalmat fordító férjével és Down-szindrómás lányukkal. Telki-Nagy hazavágyódik, s bár sokáig csak online van jelen a nyomozásban, az első hívó szóra visszautazik segíteni, sőt egyre inkább irányítani a munkát. Az ügyben való lelkes részvételét szakmai elkötelezettsége mellett sikertelen második terhessége, a kudarcokról való megfélekedés is magyarázza.

Az iroda két alapítója közül Admin képviseli a komikumot és az ironiát. Magyar Vanda talán a regény legösszetettebb karaktere, végig kommentálja az eseményeket és saját tetteit, de még így sem válik rezonőrre. Cserhádi meglehetősen arányérzékkel

korlátozza szereplőit saját nézőpontjuk körében, így nem merül fel az olvasóban bármely szuperpozíció feltételezése (az egyetlen külső nézőpont a forgatókönyv írójé lehetne, de a műfajból és információi korlátozottságából adódóan írása megmarad egy lehetséges értelmezésnek). Az immár negyedik regényben visszatérő főszereplők karaktere különösen az egymáshoz való viszony révén teszi, ha nem is formabontó, de legalábbis a műfaji hagyományt átértelmező művé *Az Albatrosz-rejtélyt*. A nyomozás története nemcsak a „ki a gyilkos?” kérdés megválaszolása körül forog, hanem alkalmat ad a benne részt vevő magán- és állami nyomozók közti viszony kibontására. Cserhádi krimijeiben a nyomozócsoporthoz tagjai közt a viszony nem statikus, hanem folyamatosan változik az egyes regények világán belül is. A nyomozás jelentése a kriminológiai jelentés mellett kiegészül az önmegértés és a többiek megértése utáni vággyal.

Milbacher Róbert és Cserhádi Éva egyaránt a zsánerelvárásokhoz képest hozzák létre krimijük cselekményét. A *Léleknyavalyák* esetében maga a bűntett is csak hipotetikusnak bizonyul, míg *Az Albatrosz-rejtélyben* egy fikcióként kezelt összefüggés vezet el a bűntény megoldásához. Mindeközben Hummel számára bizonyossággá válik világának irracionális muszája, míg Cserhádi regényében – a magánéleti történetek elvarrásán túl – a nyomozás mint a felborult rend helyreállítója válik fikcióvá.